

F. F. F. Misc. 3.

1. Tausend precesiones, quibus secularem pacis Olivensis memoriam
prosequitur p. J. S. Weickmann. Gedani 1760.
2. Hon. Sam. Krauß. Abel angonommunt und Sam. Növlan abge-
lufetes Poln. Tribünorl. Kriz. 1763. u. Lenguit.
3. Mayorum Prussiae civitatum pro juribus suis vigilantia inter-
regno 1764. Gedani. aut. Lenguit.
4. Quaedam civitatis Gedanensis jura defensa interregno 1764. Ged.
aut. Lenguit.
5. Vox Pruthenorum ad J. B. Nalerianum Piwnicki h. t.
nuntium terrar. Pruss. in comitiis extrord. Regni etc. 1767.
6. Entschlungan über die Unstünde der Dissidenten in
Polen p. 2. Aufl. Marffau 1767.
7. Manifest der neuen Constitution Conföderation zu Dax, unter
Anmerkungen eines vornehmman, Polen. 1768.
8. Der neue abgeordnete Actus, vorin die Freiheiten u. Privilegia
der nicht unierten Geistlichen u. Dissidenten p. angeordnet sind. Stuttg
u. Frank. 1768.
9. Miss. Kuden, die N. M. der Kön. u. Polen an die versammelten Sten-
de auf dem Reichstage zu Marffau 1773 angeordnet p. H. S. Poln. 1773
10. Gründliche freimüthige Gedanken über die Blagen der Polen,
welche das vermeintl. Monopolium der Part Druzij betreffen.
1774.
10. Kriegskunde Wada bei Lenguit das Gründstünd des neuen russ-
galischen Kriegs in Marffau. 1778.

(Auf Anordnung des Magistrats vom 27. Mai 1879 der Stadt-Blätter eingeleitet).

FAVSTAE PRECATIONES

QVIBVS

SAECVLAREM

PACIS OLIVENSIS MEMORIAM

A

PATRIA SIBI CHARISSIMA
RELIGIOSISSIME REDINTEGRATAM

PROSEQVITVR

PRAEFATVS NONNVLLA

DE

VIRTVTIBVS MAJORVM HAC PACTIONE NOBILITATIS

JOACHIMVS SAMVEL VVEICKHMANNVS

S. S. THEOLOGIAE DOCTOR HVJVSQVE PROFESSOR

PUBLICVS ORDINARIVS SENATVS ECCLESIASTICI

ASSESSOR ET AD OO. SS. PRAEPOSITVS

M. D. C. C. LX

GEDANI

A THOMA JOHANNE SCHREIBERO

Zb. Sp.

8658

~~636~~

~~8~~

AKC 112 | 77

ILLVSTRI PERMAGNIFICIS
MAGNIFICIS GENEROSISSIMIS AMPLISSIMIS
SAPIENTISSIMIS INSIGNIBVSQVE

VIRIS

BVRGGRAVIO
PRAESIDI
CONSVLIBVS

ITEM

CAETERIS PATRIBVS
CONSCRIPTIS

ET

SYNDICO

INCLVTI

SENATVS GEDANENSIS

DE REPVBICA

OMNI LONGE MERITISSIMIS

HANC
PACIS OLIVENSIS
CONGRATVLATIONEM

PRISCA FIDE AC VENERATIONE

D. D. D.

PRECIBVS RELIGIOSISSIMIS NVMEN ADORANS

VT SEMPITERNA GLORIA VIGENTEM

VIRTVTIS SVAE MEMORIAM

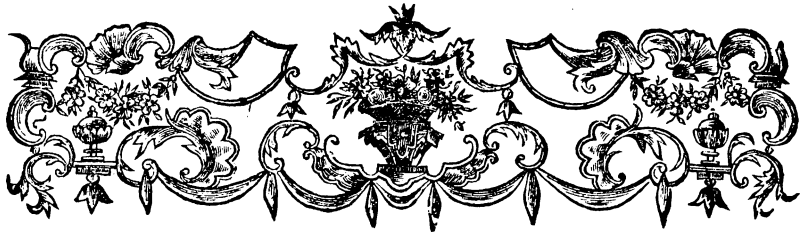
ALIIS SVPER ALIA PRAECLARE FACTIS MERITISQVE

VLTIMIS TRANSDANT POSTERIS

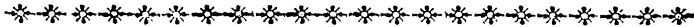
MVLTIS NOMINIBVS

OBSTRACTISSIMVS OBSERVANTISSIMVSQVE

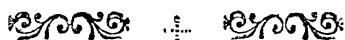
JOACHIMVS SAMVEL VVEICKHMANN D.

DE
VIRTVTIBVS GEDANENSIVM
TRANSACTIONE
PACIS OLIVENSIS
NOBILITATIS.

i, quo majorem gratiam diuinis persolui-
mus beneficiis, eo magis haec propria
nobis stabiliaque redduntur, non est du-
bitandum, quin Gedanum, patria mea,
omnes charitates meas complexa, dono Pacis Oliuensis,
a DEO, gentium pacificatore, concessio, quam diutissi-
me perfruatur, cujus saecularis memoria ab ea tantis
gaudiis, tanta pietate, tot votis, religiosissime con-
ceptis,

ceptis, redintegratur. Videt enim, quem fuerit ad casum perducta, bello quinque annorum calamitosissimo, quod inter Joannem Casimirum, Polonum, Carolumque Gustauum, Suecum, vehementissimis exardescebat odiis, quod varia fortuna, aemulatione populorum, socio- rumque studiis alebatur, quod non, nisi cum extrema partis alterius peste, componendum videbatur. Quo- ties tum Gedanensis ciuitas, tanquam gubernatore a cla- uo deturbato, timuit, ne fluctibus cedere cogeretur, undique sublatis, et, quocunque tempestas raperet, ob- secundare; quoties iacturae potius detrimentum, nau- fragiique interitum, quam portum salutis, e mari scopu- loso prospexit! Sed intercessit diuinum Numen, ingentis vastitatis misericordia tactum, ac, praeter spem opinio- nemque, quietem reddidit eo tempore, quo res in summum discrimen ac perturbationem, omnia miscen- tem, peruenerat. Gedanum praesertim magnifica pro- uidentiae coelestis documenta cepit, cujus viciniam com- positio pacis ornauit, ac salutem incolumitatemque va- riis conditionibus stabiliiuit. Seruauit gratum memo- remque animum totum saeculum urbs praestantissima, et, gratias cum referre DEO, tranquillitatis reconcilia- tori, non posset, habere studuit sacris caerimoniis et sollempnibus atque agere. Nihil quotannis religiosius die quinto Nonas Majas, quod eo pacis tabulae sunt in Oliuensibus sedibus amoenissimis confectae, primo ad bene sperandum sublato signo. Instituitur jejunium, ad preces

preces castius fundendas, quibus peccatorum venia impetretur, atque in templis omnibus, incredibili concursu, vota pro publici floris perpetuitate nuncupantur. Saepe numero tempus recordor illud, tanta voluptate, quanta commotione animi, quo mihi licuit esse tam felici, ut, in parentum desideratissimorum complexu, tam castis anniuersariis interessẽm, patriumque solum DEO supplex commendarem. Summopere tum fui miratus ciuium confluentium studia, more institutoque majorum rebus diuinis perfungendi, eoque ardore bona, sibi tributa, ad posteros propagandi. Iam redeunte saeculo, duplicatur officii sanctitas, ac triduum ritibus grauissimis indicitur, omni mentis contentione procurandis. Totus dies in obsecrationes vertitur, ut exitium ab urbis tectis, templis, ac moenibus arceatur. Totus sanitati animi, nouo foedere DEO obstringendae, pie dicatur, ad ejus iram in posterum placandam, nouamque gratiam ineundam. Dimidius dies festis agitatur congratulationibus, atque benignitate numinis saeculari laetitia, et voluptate, intimis percepta sensibus, e pacis per saeculum seruatae dono, ciuitatisque florentissimae manente felicitate, consumitur. Augetur reuerentia Sacrorum temporibus trepidis, ad quae consiliis sumus altioribus reseruati. Ardet enim Europa furentibus belli flammis, quod calamitatem, plurium annorum industria vix restituendam, ubique locorum infert. Hoc ipsum urbi natali perniciem minitabatur, diuinitus auerrun-

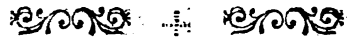

catam, adeo ut ea e faucibus aerumnarum eriperetur, ac secundo fortunae, sine ulla offensione, cursu gauderet. At nos quanta malorum colluione obruimur, quae stupentes intuemur, quorumque memoriam refugimus. Orbamur adhuc patriae Patre optimo, cujus absentia longior miseriae sensum exacuit, ac desiderium Principis indulgentissimi, haud amplius ferendum, quotidie commouet. Hostis in venis medullisque nostris haeret, nosque, fortunis exhaustos omnibus, in miseram sortem ac miserandam praecipitat. Vel illi, qui Saxoniam conspexerunt vigentem, periculi praesentis expertes, sibi non temperant a lacrymis, ac tantum splendorem, tam subito extinctum, lamentantur. Ignoscite mihi, Ciues amantissimi, quod iucunditatis vestrae societate paulisper animum a communi tristitia abducere conor, et querelas, profecto nunc necessarias, quodam modo lenire

Quidni Vos faustis precationibus prosequar, quibus multae me grauissimaeque caussae deuinciunt. Nondum me poenitet, in urbe, copiosa ac liberalissimis studiis affluente, genitum fuisse atque educatum. Cineres parentum seruatis, adeo praeclare de me promeritorum, ut hac luce me ipsum censerem indignum, nisi perpetua recordatione eorum curas sollicitudinesque coherem, in constituendis rebus fortunisque meis defixas. Patris praecipue nulla Vos adhuc obliuio cepit, haud ignaros, viro beato nihil prius fuisse, antiquius nihil,

hil, sanctioris coetus Vestri integritate, animorumque vita perenni. Hujus ego precibus sicut coetera incrementa debeo, sic vestram in me prolixam voluntatem, qua semel iterumque me verbis euocastis longe humanissimis, ad easdem partes, quarum ille mihi poterat exemplum praebere non minus efficax, quam luculentum, pro virili, obeundas. Quanquam mihi fuit obsequii gloria relicta, ac Regis Sapientissimi voluntate, cui vicibus repetitis, Sacramenti fide religiosissimi, me obstrinxeram, in statione manendum, tamen in Vos obseruantiam, in patriae fines amorem nec quicquam minui, neque unquam per omnem vitam deferam. Itaque socium me jungam patruelis sanctimoniae, qua in hac Musarum sede Oliuensis pactiois alterum inchoauit saeculum, ac pie Vobis, centesimum clauum figentibus, acclamabo

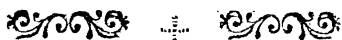
Cogitanti vero mihi, quo tandem pacto propositum mihi officium tuear, majorum nostrorum tres virtutes magnam sane admirationem injecerunt, egregii publici, in Marte ancipite, custodes atque adjutrices. *Vna* diuinum praepotensque numen, e cujus arbitrio fortuna belli in utramque partem pendet, casta pietate complectitur. *Altera* cum prudentia temporibus inferuendi fortitudinem copulat excelsam, humana omnia infra se putantem. *Tertia* fidem Regi praestat, omnibus minis superiorem, neque ullis pollicitationibus fra-

Etiam, atque in dubium deuocat summam reipublicae prius, quam a sacramento, ex animi sententia dato, turpitudine flagitiosissima defleat. Tulit triplex virtutis vinculum praemium triplex, cuius dulcedinem non illa modo sensit aetas, sed etiam posterius, gloriae heredes auitae, nostra memoria percipiunt. Quid libertate Sacrorum praestabilius, in qua asserenda Patres nostri curam nemini magnitudinemque animi concesserunt, quamque tum, cum ea caremus, maximi facimus. Hanc Oliuensis concordia nouis stabiliuit firmamentis, atque ab odiis sententiarum dissidentium acerbissimis vindicauit. Quid Gedanensis prosperitatis fundamenta jecit, quid eam conseruauit, quid continentibus accessionibus auxit. Omnes uno ore nauigandi securitatem, atque amplificationem mercaturae laudabunt, Oliuensis conditionibus roboratam. Obluionis denique lex sicut pristinarum memoriam injuriam delet, ita noui belli materiam tollit, Gedano tanto magis optanda, quanto uehementius, strenue se gerendo, celsissimae fortunae inuidiam concitarat. Ne haec quidem cautio fuit ab Oliuensibus transactoribus praetermissa, ad ciuitatem aduersus ultionis iram, atque omnino omne, quod obfuturum sit, protegendam. Adeo virtutis pro virili expleta et perfecta honestas, se remuneratur ipsa, et, quamuis temporum prematur angustiis nonnunquam, tamen se colligit rursus, mala depellit omnia, bona cumulat, tam sibi, quam nepotibus, profutura. Me cer-

te hic Majorum splendor tantopere cepit, ut, cum statuerem, patriae saeculares ferias in Saxonia concelebrare, hic morari placeret, ac virtutes Gedanensium, in bello spectatas magno pestiferoque, et postea felici pacis Oliuensis exitu decoratas, justis laudibus efferre. Quod propositum si non lectionis copia, quam rerum gestarum explicatio postulat, atque orationis ubertate quadam se commendabit, at virtutis, praeclare factis praestitae, admiratione, atque urbis, quam matrem appello, caritate, ab liberali ciue non facile deponenda, gratiam inire quandam conabitur

Prima me totum in se conuertit pietas Majorum, in bello, quod pacem peperit Oliuensem, in illustribus posita monumentis. Namque tam videbant mente, quam cernimus oculis, casto Numinis metu, in animis omnium firmiter impresso, magistratus tutos reddi, ciues obsequentes, exteros probitatis opinione conjunctiores, ut nulla sit vitae ciuilis pars, quae vacare hac virtute principe facile possit. Vel gentes profanae ejus praestantiam perspexerunt, ac vim reipublicae bene gerandae. E testimoniis innumerabilibus, quibus vetustas abundat, solos Romanos offeram a Valerio Maximo pro dignitate collaudatos. *Omnia post religionem ponenda semper nostra ciuitas duxit, etiam in quibus summae maiestatis conspici decus voluit. Quapropter non dubitauerunt sacris imperia seruire, ita se humanarum re-*

rum velut curam gerere existimantia, si diuinæ potentiae bene atque constanter fuissent famulata. ¹ Sic se gerendo, multo fuerunt saniores eo, cujus principatus inter Philosophos complura saecula in tyrannidem abiit. Aristoteles enim in virtutibus moralibus pietatis nullam mentionem fecit, perinde ac si haud in magno ponat discrimine ciuitas, colatur DEVS, nec ne. Talia reuocauit monstra multorum sentiendi libido, quae ludere sacra sapientiam putat. Nihil de Dauide Humio dicam, excitati ingenii, sed graui iudicio non temperati. Is, sicut confessâ argumenta, quibus, DEVM esse, vincimus, rursus oppugnauit, ita passim contendit, tanti religionem publice priuatimque non esse, quanti vulgo aestimetur, ² etsi nonnunquam parum sibi constet, neque ad haec adyta prudentiae vulgus admitti velit. Istum potius nominabo, qui caeteris ducem se praebuit, ad res sanctissimas contemnendas. Baylium volo, virum summo ingenio, copia lectionis latissime fusa, dubitationibus tamen continentibus suspensum, et gloriae cupiditate de rebus omnibus in utramque partem cum specie disputandi incitatum. Quantam iste multitudinem, tum caeteris scriptis, tum, de cometis, disputationibus, occupauit, ut diuina minimi putarent, in iisque exagitantis nescio, quid acuminis ponerent. Quam temere de re seuerissima iocatur, ac, propter legem ab Seruatore de hostibus amandis latam, hujus disciplinae alumnis
 omni

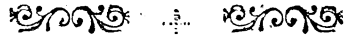
omni bello, sine quo saepe pax non obtinetur, interdic-
 cit, iisdemque irridicula formula, *le courage Euange-
 lique*, Euangelicam fortitudinem, vitio vertit. ³ Sed
 audacius nihil comparatione impii cum supersticioso, ubi
 non modo mirabili declamatione, uter e duobus despi-
 cientibus sit sapientior habendus, anquirat, sed clande-
 stinis etiam insidiis, dum superstitionem licenter eludit,
 religionem petit, atque in hanc malorum conjicit
 omnium culpam, quae peruersa DEVM colendi ratio ac
 furens hominum generi intulit. Complures id aegre
 tulerunt, atque hunc indignum repulerunt impetum
 praecipientes animo, quid quantumque detrimenti tan-
 tum lumen ingenii atque eloquentiae possit inferre. At
 concinnius nemo, nec tamen sine robore, illius vanita-
 tem coarguit Montesquienſi, in libro quantivis pretii,
 prudentiaeque ciuiliſ lectiſſimae, de anima legum. ⁴
 Nullam Baylio facit injuriam, quod ejus opinionem
 monſtroſam vocat inconditamque, praestare impieta-
 tem superstitioni, nec tantum periculi nullam religio-
 nem minari, quantum praua progignat. Nihil autem
 noui reperiunt, qui Plutarchum de superstitione lege-
 rint, e cujus fontibus, sicut plurima alia, haec Baylii
 manarunt. Alias Montesquienſis acute, quibus Baylius
 fallaciis alios irretiat, aperit. Quid magis alienum, ne
 durius loquar, quam DEVM comparare cum homine,

B

ut,

³ Pensées diverses à l'occasion de la Comete p. 276.

⁴ l'Esprit des loix P. V. c. 2.

ut, quoniam parui referat, hominem quendam esse; etiam numen credere nihil generis humani interfit, et, cum Baylius praeoptet non esse, quam malus dici, DEI quoque negatio falsis de eo opinionibus anteferatur. Agrippae vero, de vanitate scientiarum omnium conquerentis, ratiocinationibus simile iudico, quod Baylius vero de DEO sensui vim sanandorum hominum derogat, quia tam paucas emendet. Quasi rei ipsius efficientia debeat hominum, multa saepius impedimenta objicientium, tractatione atque usu aestimari. Num rationi, magnae Baylii Deae, parent omnes, num legibus obsequuntur, ideo tamen ab sano spernendis nemine. Istud prorsus non tolerandum, collegisse Baylium, dimissis commodis, quibus societatem humanam cumulavit religio, cunctis, damna quam plurima, quibus pietatis simulatio hanc obruit uniuersitatem, ipsique religioni ea crimini dedisse. Quantis, quaeso, dominatio crudelis ac superba vexauit aerumnis terrarum orbem, atque historias omnium temporum querimoniis grauissimis impleuit. Quis tot flagitia iustis exprobrabit imperiis, aut illorum propterea necessitatem opportunitatemque in dubium reuocabit. Haec quid numinis honori debeant, Montesquienſis tanta vi dicendi amplificat, ut verba ejus dignissima videantur, quae Principum sanctuariis omnium inscribantur, ad sempiternam memoriam. *Princeps, inquit, religionis amans ac timens, est leonis instar, qui manu sibi blandiente, vel voce se emolliente, domatur.*
Princeps,

Princeps, qui religionem metuit, atque odit, similitudinem gerit beluae, catenam mordentis eam, quae ab impetu, in praetereuntes faciundo, prohibet. Princeps, qui religione caret, viuit atrocis ritu ferae, tum libertatem suam sentientis, cum dilacerat omnia ac deuorat.

Tantum momenti fitum, ad rem publicam bene beateque administrandam, in DEO dignis sententiis, summi viri iudicio, qui nostra aetate scientiae ciuilis celebritate paucos pares habet. Quod si numen est domi adendum caste, quanto magis pietas foris adhibenda, cum vel res ad arma spectare videtur, vel arma jam inferuntur, siue prospere consilia successerint, siue discesserimus inferiores. DEVS enim sicut gentes bellicosas dissipat, bella ubique coercet, arcus frangit, hastas comminuit, ita regiones, peccatis obrutas, hostium furori tradit. DEVS victoriam concedit, cuius parum refert, utrum ingentes exercitus comparentur, an manus parua magnas copias profliget. DEVS aduersariis, quo vehementius e repentina conuersione doleant, fecundiores interdum res ac diuturniorem impunitatem concedit. DEVS pacem restituit, quo tempore nemo sperat, ut oculis cernamus, non artibus hominum ac viribus animas, caedem sanguinemque spirantes, mitigari, sed altioribus frenis flecti. Quae cuncta non sacer modo codex pluribus testimoniis ac luculentis comprobatur, sed etiam gentes profanae, tot exemplis cognita, profitentur, etsi, pro superstitione sua, nutum

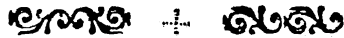
DEI, fortunam vocent. Tullius sane, popularibus iudiciis feruens, quam parum virtus in bello possit, quantum e bellicis ornamentis fors, rerum humanarum domina, decerpit, Caesari commentandum proponit. Quo clementiam ejus, Marcello venia data, exornatam splendidius amplificet, eam cum victoriis illius confert eo consilio, ut mansuete moderateque factum rebus fortissime gestis anteponat. Has cum multis communes judicat, illud ejus, qui se vincat ipse, proprium. Ad quod corroborandum, cui sit plurimum in armis defendendum, magno flumine ingenii persequitur. *Maximam partem, quasi suo jure, fortuna sibi vindicat, et, quicquid est prospere gestum, id paene omne ducit suum.* Ac profecto, si quae sunt vitae nostrae vicissitudines, in quibus DEVS se non possit otiosum praebere spectatorem, bellum summam hujus terrarum orbis propius attingit, quam ut providentia istud e longinquo contemplari, et quasi aliud agendo, negligere possit. Quot millia innocentissimorum hominum fortunis euertit omnibus, quas solus capitis contactus in mali societatem vocat. Horum gemitus ac ploratus num pronoea videat atque audiatur, quin iis opem praesidiumque ferat. Nouas bellum formas in gentes nationesque inducit, in longa duraturas tempora, unde publica felicitas, non priuata solum, dimanat. Tam late patentes conuersiones num sapiens DEI oculus praeteruolabit. Arctius Numinis ciuitas

ciuitas cum rerum publicarum temporibus cohaeret, quam ut illam bellum non concutiat. Num curam ejus auctor statorque coetus sui, qui propter hunc mundo fauet, unquam dimittet. Haec illis incredibilia videntur, qui nec prouidam DEI mentem intelligunt, neque conseruationem, mundo necessariam, ut ne momentum quidem sine DEO se tueatur, iusta deliberatione reputant, nec genera formasque descripte capiunt. Equidem ea, quam debemus eminentis fortunae scriptoribus, modestia ad librum accessi, qui *Oeuvres du Philosophe de Sans-Souci* inscribitur. Nonnullos versauit locos accuratius, varietate ductus argumentorum ac magnitudine. Haec attentionem mouet, illa retinet. Jucundissimum praebet spectaculum veri, rationi nostrae infiti, sacrisque oraculis repetiti, certamen cum dubitationibus sapientiae sibi ipsi confidentis speciosis. Vis luctationis adeo mirificae specimen, diu in tanta copia non quaeres. Diligentius saltem epistolam quintam perquirere, quae imbecillitatem humani verbis exaggerat ingenii, nec plura desiderabis. Vtinam mens nostra hujus infirmitatis sibi semper esset conscia, praecipue tum, cum de providentia DEI philosophatur, ne, diuina miscens humanis, se aliosque, exemplis nimium tribuentes altioris fastigii, ab recta veritatis via abducatur. Qua cautione duce, sine labendi periculo, literas rimabimur, ad Maupertuisium datas. 6.

nere, prouidentiam non in rebus singularibus versari, sed harum formis. *La prouidence ne s'interesse point à l'individu, mais à l'espèce.* Vel elogium literarum alicui fortasse aliquam excitare poterat admirabilitatem, Philosophum ad Philosophum ita scribere. Etenim inter Philosophos, hodiernis literis excultos, constare existimes, genera rerum formasque per se non esse, sed in rebus singularibus reperiri. Has animus noster inter se contendit, in quo conueniant, animaduertit, atque ex ea rerum singularium inter sese similitudine specierum, quae dicuntur, notiones informat. An prouidentia iis, quae non sunt, nisi in mentis agitatione, constringetur, neque ea potius, quae vere sunt mundi compagibus comprehensa, respiciet. Regnum formis principatus continetur. Ecqua ratione philosophus ad regni peruenit notitiam. Considerat hujus orbis regna, in quo consentiant, in quo discrepent, expendit, donec plurium conuenientia regnorum, quid regnum speciatim nominetur, ostendat. Latet igitur in animo philosophi regni forma, non in hac uniuersitate separatim cernitur, sed in singulorum regnorum conformatione. Num prouidentia maiorem habebit rationem regni, cujus imaginem mens sibi nostra fingit, quam Danici, regis sui non minori pietate, quam vera sapientia, felicissimi. Ne spinosius videar haec tractasse, virum faciam loquentem, cujus philosophiam Principes quoque ad solium suum admittunt. Grotius pro me verba faciat in
aureolo

aureolo libello, nec satis omnis fortunae hominibus laudando, de veritate religionis christianae. *Neque minus falluntur, qui uniuersalia a DEO curari volunt, non et singularia. Ipsa rerum genera, quae a DEO conseruari illi ipsi auctores agnoscunt, non subsistunt nisi in singularis, ita, ut, si singula perire possint, abdicata a diuina prouidentia, possint et ipsa genera.* Quam facile Grotio fuit, ex interiore philosophia totum sententiae fundamentum collabefacere, quae formas rerum imaginarias gubernationi diuinæ, non res ipsas, subijcit. Nec vero Philosophus Sansoucyensis tam graues afferre videtur causas, quae nos cogant, res singulares coeco relinquere cursui, remota numinis procuratione. Variis quidem coloribus uberrimum ejus ingenium pingit opinionem, prouidentiam cuncta non complecti. Sed vereor, ne peruulgata nimis mihi sint reuocanda, in omnibus si velim nunc immorari. Vnum feligam, primo, non sine causa, loco illuminatum, quod magnificis de summo Numine judiciis exsplendescit. Satis arbitratur, philosophorum princeps, primum rerum motorem ignotum, causamque ultimam, antiqua materia in formam redacta, mundo leges sanxisse immutabiles. Ecquae sunt leges, quae, sine laetoris ope sui, cursum semel institutum, semper retinent. Leges, ut grauia deorsum, ignes undante flamma sursum ferantur, aqua sine recessu praecipitetur, pomorum grana rosas non

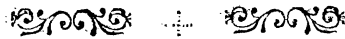
non ferant, ac suis quaeque effecta caussis seruiant. ⁸
 Leges perturbationum animi humani, ut Heraclitus
 fleat, rideat Democritus, similiter obscuro quodam or-
 dine diuinitus per genus hominum diffusarum, ad va-
 riantum mundi spectaculum. ⁹ Sicut igitur auctor ho-
 rologii peritus, hoc apte conformato, primumque per-
 moto, discedat securus, ejusque opus consilio respon-
 deat, ita mundum sine numine, a quo principio mouea-
 tur incitatus, alieni non amplius auxilii egere. ¹⁰ Mul-
 ta sunt hic mihi diuidenda, ne res dissimillimas confun-
 dam. Largior constantes naturae leges nec mutabiles,
 ratione rerum creatarum, non creatoris, habita. Re-
 gias leges non possunt ciues commutare, Princeps
 tamen ipse potest. Num DEO minus in sanctionibus li-
 cebit suis, quam summis imperantibus, a quo Philoso-
 phus

- ⁸ p. 105. Ce moteur inconnu --
 aux êtres impose ses immuables loix
 vers un centre commun grauitent tous les poids,
 le feu dans l'air èleue une flamme ondoyante,
 l'eau sans rëtrograder suit le cours de sa pente.
 Jamais pepin ne produira des roses,
 les effets sont toujours les esclaves des causes.
- ⁹ Ainsi l'homme en naissant reçut les passions,
 un Héraclitepleure, un Démocrite rit.
 Dieu fit ces passions, une main inconnue
 dans un ordre ignoré partout les distribue.
- ¹⁰ p. 107. Sûr de son ouurage un Horologer expert
 donne au mouuement son allûre constante,
 au principe moteur la montre obéissante
 dans l'absence du maître accomplit ses desseins p. 105.

opifex aedificatorque mundi formam dederit, antiquam salutat. *En donnant une forme à l'antique matière.* Equidem saepe multumque miror, quid sit, quod homines alioquin doctissimi talem creatori molem adjungant. Veniam facile do Philosophis ante seruatorem natum, quibus explicatior uniuersitatis conditae notitia defuit. Nostra vero memoria, qua sanctiora monumenta rationis acuerunt animaduersionem, prisca ista materia, e qua sint omnia expressa atque effecta, omnem veri colorem amisit, sibi ipsi vehementer repugnans. Quid incredibilius eo, quod immutabile simul ac mutabile ponitur. Mutari nequit materia vetustissima, utpote quae sua vi semper fuit, simplice praedita necessitate. Neque eo secius flexibilis tota atque commutabilis, a DEO ultro citroque versatur, ut multiplices formas induat. Haec qui in concordiam redegerit, lauream reportet. Illud omnium minime ferendum, culpam vitiorum nostrorum in DEVM conjici, animique tumultus ex hoc fonte, quo nihil purius, deriuari. Inseuit, haud nego, hominum pater indulgentissimus studium expendi bona, mala refugiendi. Namque sine his stimulis, felicitas sibi nostra constare nullo pacto poterat. Quodsi Democritus, modo verum sit, quod dicitur, in risus effunditur, Heraclitus inter gemitus fedet lacrymasque, uterque re optima perperam utitur, sua ductus stultitia, non coeco legum, diuinitus rogatarum, instinctu. Quo circa fixum maneat ratumque, res singulas

gulas a Numine ita curari, ut ope diuina non conferentur modo adiuuenturque, sed etiam regantur, bonis peragundis, malis permittendis, ad gloriam DEI amplificandam, ac mundi salutem perficiendam. Nihil hanc in sententiam praestabilius frugifera disputatione vicesima quinta scriptoris Antimachiauelli, de vi fortunae in hominum negotia, et qua ratione ei resistatur. Sobrie fortuna in sonis numeratur inanibus, cunctaque ad causarum concursionem referuntur eam, quam nulla cuiusquam hominis mens et cogitatio assequi possit. Quid hic omnia videns oculus DEI in rebus singularibus efficiat, commemorabilibus exemplis monstratur. Obstupesco sane, quoties manicas istas mihi ante oculos propono, quas Marlboroughia Annae Reginae praereptas occupauit, quae ejus maritum de gradu postea dejecerunt, quibus Rex Gallorum pacem nec opinatam, in summo rerum discrimine, retulit acceptam, quas, praeter expectationem ciuilis prudentiae, omnis totius est Europae conuersio secuta. Quid ad haec victor Machiauelli. *'' Sic luditur in rebus terrae grauissimis, sic prouidentia omnem sapientiam hominum ac magnitudinem ridet. Exiguae nonnunquam caussae ac ridiculae saepe numero imperiorum fortunam magnorum conuertunt.* Haecenus ille

Satis igitur laudari non potest Majorum virtus nostrorum, qua, data quavis occasione, demonstrarunt, nihil se dubitare, quin secundi belli casus aduersique a DEO, rerum nostrarum moderatore, proficiscantur. Cujus pietatis complures possem specimina cumulare, ipsorum grauitate longe dignissima. Satis autem videtur, duo exempli causa proferre. Reuerterat Joannes Casimirus in Poloniam, unde eum vis hostium major pepulerat. Secundiore postea Marte pugnat, satis ostendens, sibi neque animum deesse, neque robur regni tuendi. Poloni praesertim, auitae gloriae memores, varias Suecis calamitates intulerant, ut res breui in meliorem locum reditura videretur. Tantas spes cum crebri afferrent nuntii, quis tandem Gedanenses stimulus exacuit. Oculos sustulerunt in coelum, et, gratis in omnibus actis, religiosissimum gaudium declararunt.¹² Idem religionis sensus animos rexit, cum, superatis incredibilibus difficultatibus, discordiae minuerentur, tandemque pax oliuentis finem malis omnibus afferret. Tubicen mittitur Gedanum, ad nuntiandam Regi confirmatam concordiam. Noctu venit in urbem, suoque clangore sopitos excitat. Laetitia Gedanenses quiescere

¹² Vid. G. N. Curicke Histor. Beschreibung der Stadt Danzig, p. 369: Diese Gesandten reiseten den 13. April wohl vergnügt wieder nach Polen: den 30. April Sonntags wurde in allen Kirchen öffentlich Dankagung gethan, weil gewisse Zeitungen waren eingelaufen von Ihrer Königl. Majestät Joannis Casimiri glücklichen Progressen wider die Schweden.

quiescere non finit. Quorsum commeant omnes. In aedes sacras, quarum campanae totam noctem perfonant, insequens autem dies Vtus Non. Maj. supplicationibus festis agitur, ad immortale beneficium grata mente complectendum. ¹³ Quae Majoribus sententia tum steterit, grandius eloqui non possum Vuernsdorfio, viro tantum praedicando, quantum lectissima doctrina, virtutum pulcherrimarum choro stipata, laudari meretur. Is hoc ipso Pacis oliuensis documento peruincit, res singulares a DEO temperari, in diatribe, qua actum oratorium A. D. XIII. Kal. Jun. habendum denuntiauit. Principium belli comparat cum fine, consilia Regum inter se dimicantium percontatur, variamque voluntatem diffensionis mitigandae, in primis causas suscepti pacis negotii anquirat, ut appareat, vim humana superiorem regnorum vicissitudines moderari, qua longe aliter, atque homines sapientissimi cogitarunt, constituentur

Pectus pietate corroboratum numinisque fiducia nullis cedit malis, sed contra progreditur audentior. Sicut enim parens illa foecunda caeteras profert virtutes,

C 3

sic

¹³ id. p. 383. Solchen längst verlangten Friedensschluß Ihre Königl. Majest. zu hinterbringen, ward alsofort in der Nacht ein Trompeter nach Danzig geschickt, bey dessen Anfunft eine große Freude in der Stadt entstande, jedermann stund von seinem Lager auf, in allen Kirchen wurden die Glocken gelautet, und der folgende ganze Tag (war der 3. May Freytags vor Jubilate) GOTT zu Ehren höchstfeyerlich begangen.

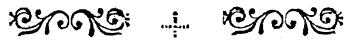
fic animum munit aduersus pericula , ut ea contemnat superiorque discedat. Sed hoc nomine digna fortitudo non minus a feritate latrociniorum , quam audaciae coeco est impetu fecernenda , si suum volet decus retinere. Immanitatem facile cauebit, illud semper recordata, quod est a Stoicis praeclarissime dictum , fortitudinem virtutem esse , propugnantem pro aequitate. Itaque multum dignitatis amittit Achillis stabilis animus ac firmus, quod iracundus, inexorabilis, acer, jura negauit sibi nata, nihil non arrogans armis. ¹⁴ Contra ea prisci Romani aeterna gloria florent, qui puro pioque duello, piis iustisque armis, ut eorum formulis solemnibus utar, res quaerendas censuerunt. ¹⁵ Primum igitur omnium vir fortis secum reputat, num rectis de causis bellum geratur. Nouit enim, frangi iniustitiae metu militum vires, juris atque aequi certa confusione attolli. Nouit impunem vix redire, quisquis injuria arma ceperit. Nouit contra jus fasque bellantes, quo grauius commutatione rerum percillantur, ad breue tempus secundioribus rebus perfrui. Nec vero leges modo fortitudo semper habet sibi propositas, sed etiam sapientiam comitem adjungit, ne potius audacis pertinaciae nomen reportet, quam fortitudinis. Sic animata, quid publice expediat, maxime perpendit, ut pro communi salute, non commodis suis, pugnet. Cui quoties opes repugnant priuatorum,

¹⁴ Horat. Art. poët. v. 120 sqq.

¹⁵ Briffon. de formul solemn. IV. n. 13. p. 323.

uatorum; eminente imperio, harum jactura reipublicae majus damnum redimit. Moenia communit, loci praefertim natura valida, plus tamen roboris in obsequio civium constantiaque ponit. Praecipue videt, ne bonorum specie capiatur, quibus gentes inter sese decertantes illam corrumpant allectam, atque ab honestate dimoueant, qua vera fortitudo vacare non potest. At omnium maxime fugit neutrius partis studium, quo multi grauissimis sese calamitatibus onerant, eas quando consilio fati specioso conantur euitare. Incidunt enim tempora, cum vinculum, quo Principi tenemur obstricti, nos deuincit, ne societatem reformidemus periculi, sed conjunctis viribus istud propulsemus. Tunc medium qui se gerit, ab officio turpissime discedit. Ciuitates postremo infirmiores, foederibus initis, aliena quaerant auxilia, hisque confirmatiores, hostibus metum incutiant, suis animos addant. Prudentissime is, qui Machiauelli dolos redarguit. ¹⁶ *Quamuis foederati suis nonnunquam promissis haud stetisse legamus, plurimum tamen semper conducit, foedera pangi. His quot nobis junguntur, tot minuuntur hostes, ac, si nos parum iuuerint, at nihil officient, neutri dediti.* Quibus comparatis praefidiis, armandus animus est magnitudine, ne cui homini, perturbationi, fortunae succumbat, sed omnia, quae cadere in hominem possunt, subter se habeat. Sic affectus, res geret majores illas quidem ac salubres,

¹⁶ Antimach. p. 267.

salubres, quamuis difficillimas, plenasque laborum ac discriminis vitae, non solum rerum externarum. Quam bene ageretur cum genere humano, in bellis omnibus si talis fortitudo gentes inflammaret. Sed bene multi suis impelluntur cupiditatibus, non utilitate vera jurisque obseruantia, audaces magis, quam robusti constantesque nominandi. De his quid videatur existimandum, Philiscus liberius Alexandro magno aperuit. ¹⁷ Non vituperat ejus ardorem gloriae, verum ne sit pestilentia, ac magnus quidam morbus, sed valetudo, vehementer exoptat. Qua voluit imagine bella significare, per vim acerbiusque regnare, exptugnare urbes, populos dele- re, contagionis esse, sanitatis ac salutis, parcere subje- ctis ac prospicere

Itaque me summopere delectat imago fortitudi- nis Majorum nostrorum, quam nunquam contueor, quin germanam virtutis in bello indolem suspiciam. Pri- ma illos afficiebat sollicitudo de caussis belli, jurene mo- uerentur arma, an injuria. Viderant, Carolum Gusta- uum viginti sex annorum pactas inducias, necdum fini- tas, fregisse. Joannem vero Casimirum, fenserant, omnia prius jure, quam armis, expertum. Legatio- nes enim, quae mandata perferebant, vel non admitte- bantur, vel, repudiatis conditionibus, breui comperie- bant, in comitiis Suecicis jam bellum decretum, omniaque comparata,

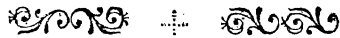
¹⁷ Aelian. var. hist. XIV. II

comparata, ut res ad vim deduceretur. Illud non conjectura, sed oculis manibusque gedanenses tenebant, Suecum dimittere facultatem noluisse, Poloniam, omnibus opibus exhaustam, atque a duobus hostibus misere vastatam, in extremum discrimen redigendi. ¹⁸ Plus dabat juris necessitudo cum Polonia, atque ad arma vocabat, quibus commune periculum ab regno depellere, quod Gedanum in fidem tutelamque receperat. Belli cognita justitia, nihil magistratus praetermisit, quod ad urbem defendendam valeret. Cui propugnationi cum viderentur multa aedificia offutura, haec demoliebantur partim, partim debebantur incendio, ut ne sacris quidem aedibus commodi publici ergo parceretur. ¹⁹ Nec Sueciae Regem praeteribat, quantum momenti Gedanum ad belli fortunam haberet. Quare blanditiis primum incolas ejus deliniebat, ut vel sibi eos adjungeret, vel ad neutrius partis benevolentiam permoueret, quo saltem cessatione torperent. Cum blandiloquentia nihil efficeret, Sueo se ad minas conuertit, exprobrata Magistratui temeritate, qua, insciis civibus atque inuitis, arma in se cepissent, ac famosis libellis suam regni-que dignitatem minuissent, quam contumeliam placare non possent, nisi statim, positis armis, ad officium redirent. Minae tam vehementer jactatae Majores non fregerunt, sed erexerunt, ut modestissime responderent, criminationes, sibi oblatas, tollerent, et, quid in suo

D

effect

¹⁸ Londorp. Reichshandl. Vol. VII. p. 1001. ¹⁹ Curicke l.c. p. 367. seqq.

esset officio, grauiter explicarent. ²⁰ Sueonum tamen Rex iram non sedauit, qua acutus, duabus expugnatis munitionibus, aggeres perfodit, ad aquas urbi intercludendas, omniaque eluione peruastanda. ²¹ Verum Patres Gedani quam maturrime cauerunt, ne tanta vastitas, quantam moliebatur ille, redderetur. Interea tum Bataui, tum Dani, subsidio patriae uenerunt, suoque aduentu non minorem voluptatem, quam spem rei bene gerundae, excitarunt. Namque horum plurimum referebat, portum Gedanensem saluum incolumemque praestari, ac nauigandi libertatem, mari Baltico non insidioso infestoque, fulciri. Qua mente, inuente Majo, triginta Belgarum naues ancoras jaciebant, incursiones Suecorum repressurae. Breui post Danica classis decem nauigiorum sese confociauit, ipso Rege Friderico III praesente, suamque prolixam voluntatem semel iterumque ac saepius urbi declarante. ²² Tot tantisque praesidiis aucti, Gedanenses, animos confirmarunt, magnamque fortitudinis gloriam passim retulerunt. Abundat historia belli egregie factis. At instar omnium sit firmitas animi, qua sunt Haupto munimento potiti. Aliquoties hunc locum, a Suecis magnis operibus munitum, suaeque negotiationi perniciosissimum,

in

²⁰ Literas ultro citroque missas, lege in theatro Europaeo P. VII. p. 945 sqq.

²¹ Puffendorff de rebus a Carolo Gustavo gestis L. III. §. 15-20.

²² Curicke p. 369 sqq.

in potestatem redigere conantur. Frustra. Tandem molestiis fatigati, sumptibus non mediocribus, audent propugnaculum obsidere, atque intra duos menses feliciter capiunt, eoque successu non parum pacis studia foveunt. ²³ Nam exoptatum fortitudo reperit exitum, justitiae custos, quando sapientia consilia capit optima, eaque celsum animi robur atque erectum suscipit, ac sine mora perficit

Novo fulget splendore Gedanensium virtus, quem fides in Principem constans ac perpetua sempiternae posteritatis memoriae commendabit. Vniuerse nihil hominum inter homines societati opportunius, nihil magis necessarium, quam fides. Haec enim dictorum conuentorumque constantia et veritate communitatem vitae nostrae seruat, sine qua sollicita nos diffidentia segregaret, ut soli viuere mallems, quam continentibus fraudibus decipi. Quodsi jurejurando fidem astrinximus, detestabilis esset nequitiae, promissa fallere. Illud violarems, quod inter homines sanctissimum ponitur, aliquo numinis sensu tactos, neque intoleranda barbaria efferatos. Quid enim facimus jurantes. Affirmatione religiosa ipsum DEVM testem vindicemque sceleris prouocamus. Quocirca sacramenti violatio numen ludificatur ipsum, et, horreo dicere, ejus sanctitatem, justitiam, vim, deridet. Sanctius jusjurandum fidemque grauitas

Romanorum tractavit, quae fidem in Capitolio Joui posuit vicinam, ut omnes intelligerent, quanta cognatione fides ac religio inter sese colligarentur. ²⁴ Vtriusque cultum non simulacris modo prae se tulerunt, sed etiam factis probarunt, exemplo M. Attilii Reguli, a Cicero summa eloquentia amplificato. ²⁵ Nec recentiora tempora sunt adeo deprauata, ut, quid fides jurata valeat, ex memoria nefarie deponant. Specimen fidei publicae obseruantiaeque jurisjurandi Elisabetha, Angliae Regina vere magna. Foedus cum Gallo inierat aduersus Hispanum, ut inter se fidem jurejurando obstringerent. Henricus vero IV videbatur occasionem captare, ab officio recedendi. Quid ad haec Princeps gloriosissima. Ad Galli conscientiam coram DEO pro-uocat, an Rege putet dignum, causam ab iis disjungere, quibus se tantis obtestationibus adjunxerit. Causam subjungit grauissimam. Gentes quasdam, ut potentiam consequerentur, foedera neglexisse, sed euentu plerumque tristissimo. Res enim societatis humanae nisi fide steterint, potentia neutiquam posse consistere. Foederis igitur religionem, et pactorum fidem, non nisi inter prauos, retia texi ad frustrandum. ²⁶ Sic Regina, ciuilis prudentiae peritissima, rectius de Spartanis iudicat, hominibus nostrae aetatis, nimis eos laudibus efferen-

²⁴ Rycquius de Capitolio Romano c. 42.

²⁵ De offic. III. c. 26 sqq.

²⁶ Camdenus Annal. Rerum Anglicarum P. IV. p. 753 - 755.

efferentibus. His, quod merito castigat Aristophanes, neque ara, neque fides, neque ulla firma pactio mansit. ²⁷ His Sacramenta tam vilia solebant videri, ut iis viros circumuenirent, tanquam pueri talis. ²⁸ Quis furor animi, quae caecitas mentis homines ad rerum tantae sanctitatis contempionem impellit. In aliis existunt honoris, imperii, gloriae, cupiditates, ut capitalem Eteoclis vocem vita expriment, si violandum jus, regnandi gratia violandum, aliis rebus pietatem colendam. ²⁹ Alii specie capiuntur utilitatis, ut res natura conjunctissimas, commoda honestatemque sejungant, quales jam fuit Socrates execratus. Habes Systema, quod nostra memoria celebrat, conuenientiae, quo, quicquid utile, justum declaratur. Nihil in eo noui, quod non Parthi fuerint secuci, sic ab Justino depicti. Fides dictis promissisque nulla, nisi quatenus expedit. ³⁰ Saepenumero priuati conqueruntur, amicos, rebus florentibus magna turba adhaerentes, aduersa fortuna dissipatos, seque solos relictos. Nolite, Principes, opinari, meliorem vobis sortem sperandam. Donec eritis felices, assentatores vos plurimi in coelum tollent, nec pauciores confoederati vestram expetent amicitiam, calamitate vero pressi, non sine admiratione spectabitis,

D 3

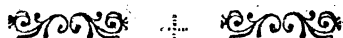
plerosque

²⁷ In Acharnensibus act. II. Sc. II. p. 29.

²⁸ Plut. Apophth. Lacon. c. 94.

²⁹ Cic. de offic. III. 21.

³⁰ XLI. 3.

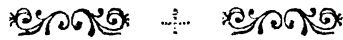
plerosque diffugere, plerosque de vestris laudibus detrudere, plerosque fidem vobis pactioibus datam deferere, nullo vobis reliquo solatio, nisi ut vestra vos virtute inuoluatis

Quo rarior Gedanensium fides, Regi suo spectata, eo majorem illis gloriam rerum documenta gestarum comparabunt. Huic insigne decus parit, quod illis temporibus obsequium coluerunt, quibus Joannes Casimirus, regno pulsus, parum, imo vero nihil, eos adjuturus videbatur. Jam Poloni cum Suecis aciem ad Czarnouam instruxerant, ut proelio, utri utris imperarent, decernerent, eos cum m̄aximus imber dirimeret. Interea, captis consiliis, Polonus praestare judicabat, copias in proximam subducere siluam, relictis omnibus impedimentis, atque inde Cracouiam properare. Ne sic quidem consistendi locus dabatur, sed, aduolante exercitu numerosiore, Polonia fuit relinquenda, atque in Silesiam migrandum. ³¹ Nihil erat, quod amplius vitrices Sueciae copias retardaret, per Sarmatiam longe lateque dominantes. Terror enim tantus omnes incesserat, ut vim vi repellere nollent, seque sponte dederent. Thorunium saltem atque Elbinga, ne de pluribus ciuitatibus commemorem, persuasionibus Sueci, ne calamitates obsidionis, quas perferre non possent, sibi contraherent, statim cesserunt, ac, sine ulla dimicatione,
in

³¹ Londorp. Reichshandl. Vol. VII. p. 1007 sqq.

in ejus fidem potestatemque venerunt. Num se Gedanum fluctibus permittit. Stat instar rupis firmæ, quæ undis alliditur, loco non mouetur, atque extrema perpeti mauult, quam fidem, Regi datam, ac sacramento obligatam, nefarie deserere. Vt igitur omnem perfidiam atque iniquitatem refrenet domi, DEI metu ciues pariter atque exteros permouet, eadem juris jurandi formula concepta, quam in bello cum Gustavo Adolpho suis praeiuerat. ³² Ecce verba priscae plena grauitatis. *Juro, me Regi Poloniae Joanni Casimiro, clementissimo principi ac domino, atque huic urbi fidem studiumque conseruaturum, commodis publicis pro virili seruiturum, his periculosis belli tempestatibus concordiam retenturum communem, et, quicquid mihi charum est atque antiquum, periclitaturum.* Quæ solemnis religio coaluit ita, ut sibi postea semper constaret, nullis labans vel suspiciosissimis turbis. Retulit Gedanum stabilitatis suæ, aequali tenore perseuerantis, amplissimum pretium legatione regia triumuirum dignitatis splendidissimæ. Haec enim, regio nomine, inuiolatae fidei causâ gratias egit, et, corroboratis animis confirmatisque, ad eandem gloriam, in posterum nouis incrementis augendam, auxilium satis firmum, ab Rege ipso quam primum ferendum, promisit. Mutuis tum gaudiis ciuitas Gedanensis reuixit. Vrbs fiducia praesentis opis, ab Joanne Casimiro expectandæ, lætatur, utpote

³² Curicke p. 223. 367.

te quae malis videbatur omnibus finem allatura. Legati, instrumenta propugnationis valida cernentes, petus ciuium impaudum, atque ad omnes casus paratum, simul percipiunt, eoque impense delectati, in Poloniam reuertuntur, nuntio Regi laetissimo de ciuitatis pietate ac fide perlato. ³³ Tandem numen diuinum, quod prius deprimit, quos extollere vult altius, mirabili rerum conuersione, arma Casimiri fortunauit, hostes ut comprimeret, multaque recuperaret. Quo propius aberat a Gedano, Regis sui videndi cupidissimo. Voti, tam diu nuncupati, XIV Kal. Decembr. fuit feliciter damnatum, quo tempore Rex, pompa pulcherrima ingressus, urbem sibi dicatissimam, salutauit, quae saepe sola aduersariis repugnarat. Cuncta gaudio triumpharunt, quod Rex desideratissimus saluus iterum incolumisque rediit. ³⁴ Tum Rex ciuitati gratiam retulit, cuius meritis per Koryczinium, Primicerium, testimonium perhibuerat honorificentissimum, *in una urbe uniuersum sibi regnum seruatum* ³⁵

Haecenus de triplici Gedanensium virtute, in bello Polonos inter Suecosque diuturno conspicua, casta in DEVM pietate, fortitudine sapientia temperata, fide in Regem inexpugnabili, quam magna cum majorum nostrorum

³³ Curicke p. 369.

³⁴ Idem p. 371.

³⁵ Ill. Lengnich hist. Pruss. T. VII. p. 173.

strorum sum veneratione contemplatus. Venio nunc ad beneficium triplex, quo fuit illa pace oliuensi, diuinitus concessa, hujusque conditionibus saluberrimis affecta. Principatum Sacrorum tenet libertas, momenti tanto grauioris, quanto longius officia in DEVM caetera vincunt omnia, quanto certius constat, hujus felicitatem vitae nihil esse ad salutem nullo tempore finiendam. Equae tandem sacrorum dicitur libertas. Libertas DEVM colendi, ut verum tibi rectumque videtur. Contraria ponitur vis, cogens alios, DEVM, prout mos fert receptus, cultu prosequi. Ita Constantinus Imperator Sacrorum libertatem fociis Christi virtute sua peperit, ut animos dedere praeceptis JESV consentaneae religioni possent. Tanto spoliabant bono superiorum temporum vexationes, eosque formulam, profanae superstitioni probatam, adigebant. Qua de libertate sacra quam longae lites agitantur, vel furore, DEO cruciatibus aliorum ac sanguine seruiendi inflammatae, vel nimia in quemcunque venerandi numinis modum lenitate sparsae. Inprimis duumviri latius eas sua propagarunt auctoritate, pro gentis Batauae indulgentia propugnantes, Braunius ac Baylius. Ille de vera Belgarum religione horum defendere prudentiam studuit, suum cuique de rebus diuinis sensum permittendi. Hic effatum principis salutis nostrae, *cogite eos intrare*, sic explicauit, ut fere libertatem in sacrorum licentiam conuerteret. Aetate nostra Gallia, mitior in Hugonottos, jus idem in utramque

requisiuit partem, ac detrimentum, quod res publica ab acerbitate accipiat impotente, curatius exputauit. Lectu sane dignissima literis prodidit ciuis FrancoGallicae amans, neque ullius partis studiosus, durio rem praefulis sacrorum Agennensium sententiam ut emolliret. ³⁶ E nostratibus mediam sequitur viam Stangenius, vir maxime reuerendus, de mentis consciae libertate et coactu. ³⁷ Neque ea nobis deferenda videtur, ita semper statuentibus. Quoniam religionis conscientia mentis agitatione regitur, quae cogi nullo modo potest, nisi rationibus vincentibus, neque, quod rectum videt, in ullius gratiam prauum putabit, solius DEI imperio subest, cuius sibi iura arrogat, quisquis metu minisque alienas audet sententias exprimere. Simulatores enim pietatis facit, non verae probitatis DEOQUE gratae amicos. Inde vero temere concludas, reipublicae nihil interesse, quid homines de rebus sacris sentiant. Fouent enim eas opiniones nonnulli, quae DEI minuunt maiestatem, ipsiusque ciuitatis fundamenta conuellunt. Quibus de causis magno studio cuiusque sectae pronuntiata, ad salutem communem referantur, ea tolerantur, quae minus huic officiant, profint plurimum, caeterae legibus grauiissi-

³⁶ Dimissis aliis, duo tantum scripta commemoro, le Patriote François et impartial, ac lettre d'un patriote sur la tolerance ciuile des Protestans de France.

³⁷ Von der Gewissens-Freyheit und Zwang.

grauiffimis coerceantur, ne turbent quietem, fed, conjunctis viribus, eam conferuent. Quod fi qua DEI colendi via legibus est primariis comprobata ac munita, pactis standum, neque alteri parti venia danda, ut illam contemnat, impediatur, vexet. Quid hisce temperamentis ex lenitudine Belgarum obftet, non est opus pluribus remouere. Moderate fcienterque cuncta ponderauit Cyprianus, immortalibus de coetu nostro meritis cumulatifsimus. ³⁸

Jam me ad fe rapit diuinum pacis oliuentis munus, quo puriori doctrinae priftina immunitas redditur. Sanctionem facratam mecum repete, ut prouidentiam, ciuitatis gubernatricem fanctioris, flexis genibus obferues. Es sollen alle Städte des königlichen Preuffens, bey ihren Gerechtigkeiten, Freyheiten, und Privilegien, derer fie entweder in Geiftlichen oder weltlichen Sachen, vor diefem Kriege ſich gebrauchet, und derer genoffen, doch mit Bedinge des freyen Exercitii der katholiſchen und evangelifchen Religion in obgedachten Städten, ſo wie fie vor der Zeit diefes Krieges im Schwang gewefen, von Ihro Königl. Majeftät von Polen, mit voriger königlicher Gnade und Clemenz hinführo angenommen, erhalten und gefchüzet werden. ³⁹ Fecit hic Gallia fo-

E 2

lemne

³⁸ Von der Gleichgültigkeit derer Gottesdienfte, Kap. 3; von der unpolitifchen Gleichgültigkeit, S. 2. p. 31 ſqq.

³⁹ Artic. II. §. 3.

lemne suum, cujus Franciscus Rex exemplum praeiuit, ut per legatum Lombresium sacra nostra in suam reciperet tutelam, ac posteris firmaret. Junxerunt Sueci studia sua, nosque fidei socios publico foedere a futuris periculis prohibuerunt. Audi stator doctrinae emendatae, hoc unum votum, caetera omnia complexum, et Galliae Sueciaeque eundem animum ferua, ut bellum, quod nos angit, iis conditionibus finiatur, quae jura nostra, pace religiosa fundata, Westphalica aucta, asserant, nouisque firmamenti nixa, nepotibus feris transdant. Nec Poloniam poenitere liberalitatis suae debet, qua nobis potestatem Numinis, ut par est, adeundi tribuit. Eam meriti Gedanenses sunt, posteaquam belli injurias pertulerunt omnes, et ciuitatem, vitam, bona, fortunas, faucibus ejus objecerunt. Ipsa autem religio nostra nihil habet, quod reipublicae commodis officiat, praesidia potius ejus conseruandae atque amplificandae praestat eximia. Auctoritatem Principum a diuina ducit institutione, eamque sacrosanctam, quia DEI personam gerant, omnibus commendat. Sacerdotum, qui, ut cum ciuilibus doctoribus loquar, statum in statu moliuntur, conata refrenat, illorumque bona imperantibus subicit, saluo cultu diuinitus imperato. Ciuibus obsequii gloriam, fidem, sanctitatem conjugii, seminarii reipublicae, ac reliquas virtutes, ciue dignas, inculcat. In re, manifesta iudicibus aequis omnibus, diutius morari nolo. Quid hanc in sententiam neruofius

fuis Mafii libro, qui infcribitur *interesse principum circa religionem Euangelicam*. Quid magis inuictum, quam Cypriani, fupra laudati, difputatio, clariffimis rationibus efficiens, Pontificias contra doctri- nas focietatem petere ciuilem multis malis, praecipueque fummorum principum jura laceffere. ⁴⁰ Cujus argumentorum vim fi Montesquienfis perciperet, tantum forte facris Romanis non daret, ut ea cenferet ad unius imperium accommodatiora. ⁴¹ Ipfe tamen pofttea confitetur, gentibus, in feptentriones vergentibus, harumque ingeniis, Proteftantium, qui dicantur, pronuntiata aptius refpondere, ob ftudium libertatis nunquam dimittendum, cui infinita capitis facri, quod oculis cernatur, dominatio displiceat. Itaque nulli dubitamus, quin Martia Sarmatarum gens, quae, fpiritus auiti decorisque plena, a majoribus hereditate acceptam libertatem antiquo jure graduque retinet, Pacis oliuenfis donum, immunitatem facrorum nobis incolumem relinquat in pofterum, atque Joannis Cafimiri, cujus gloria nunquam intermori- etur, in nos aequitatem imitandam fibi proponat. Ipfæ coeleftis prouidentia, quae in Polonico bello Suecicoque religionem noftram texit, quae tranquillitate pacis eandem quam diutiffime beauit, quae, publica lege, ejus fecuritati confuluit, Sarmatiam mitiget, ut, quam DEO

E 3

placeat

⁴⁰ Belehrung vom Urprung und Wachsthum des Pabstthums, Kap. 21.

⁴¹ De legibus XXIV. 5.

placeat illa, inde non intelligat, sed plane videat, argumentis indubitatis, a VValchio Gottingensi, splendidae viro doctrinae, lectissime expositis. ⁴²

Post sacra Gedanensibus quid gratius, quidque charius, negotiatione libera. Ea quantum complectatur boni, ex intimis prudentiae civilis recessibus, doctrina non minore, quam dictionis elegantia, demonstrat *Hanovius*, honore mihi singulari nominandus. Namque ducem se mihi praebuit, ad suscipiendam atque ingrediendam rationem studiorum, tam peritum, tamque humanum, ut ejus sim disciplinam tum demum daturus obliuioni, cum me, quantum ex ea profecerim, poenitebit. Egit in praestantissimis disquisitionibus argumenti potissimum Metaphysici de fauore commerciorum, ⁴³ qui in officio salutaria reipublicae commercia perficiendi ponitur. Praeter caetera negotiationis praesidia hujus immunitatem jure meritoque commendauit hanc in sententiam. *Discrimina itinerum, a latrociniis et piratica commercio imminentia, eidem sunt infestissima. Neque enim solum absterrent mercatores a tractandis commerciis periculosis, verum etiam audaciores maximis saepe afficiunt damnis aut pessundant, et reipublicae*

⁴² In libro insignis perspicuitatis ac laboris, *Geschichte der evangelisch-lutherischen Religion*, als ein Beweis, daß sie die wahre sey, III. 3. 4.

⁴³ p. 455 sqq. inprimis §. 36.

blicae grauiter nocent. Exigit igitur fauor commerciorum, ut securitati eorundem quam optime prospiciatur, pactis maxime et foederibus. Haëtenus Hanouius meus, quem DEVS quàm diutissime patriae totique orbi literato feruet, ut, quae comparauit ornamenta monimentis eximiis, continuanda praesertim VVolffii immortalis Philosophia, Physicis elaborandis perficiendisque, tantus tamque solers naturae spectator, expleat. Fuit quondam commerciorum libertas magnopere debilitata, cum terra marique latrocinari non modo turpitudini duceretur nemini, sed magnis etiam in laudibus haberetur. Tanta delerant obliuione gentes rationis praeceptum, nulli damnum inferendum, quod omnes communi tenentur cognatione, tanquam corporis unius membra, ab ipsa natura copulata. Ecquid ab hominibus expectabis, qui vel in DEVM suorum, ut Mercurii, virtutibus commemorant, artes scienter furandi. Nullus vero populus tantum latrociniis dedit, quantum Scythae, unde consuetudo fuit e raptu viuendit *συνθισμὸς*, seu scythica licentia nominata. A quibus cum fuerint oriundi Germani, non admiramur, eos quoque rapinas neque infames, neque humiles, neque ab honestate remotas, censuisse. Auctor est mali moris Caesar, latrocinia apud eos nullam habuisse infamiam, quae extra fines cuiusque ciuitatis fierent, atque ea iuuentutis exercendae, ac defidiae minuendae causa non improbata praedicasse. ⁴⁴

Sed

Sed luculentius perhibet testimonium quaestio, sine cujusquam offensione, amica, apud Homerum passim frequentata, an praedones estis, hoc est, nulla amicitia, nullo hospicio, nullo nobiscum foedere juncti. Namque rum, quod de Phocensibus Justinus memoriae prodidit, latrocinium gloriae habebatur. ⁴⁵ Temporibus infrequentibus cum majore literarum cultu juris aeterni crevit obseruantia, ut, cum non omnis ferat omnia tellus, ac DEVS ipse videretur terras mutua sibi indigentia conciliaffe, liberius per maria vagari liceret. Haec Grotius de mari libero, tot tamque validis effecit argumentis, ut Seldenus, de mari clauso, partibus nimium fauens, parum apud me valeat. Quoniam tamen nihil obstat, quo minus partes maris in ditionem potestatemque redigantur, gentes nec jus, nec fas migrant, si negotiandi veniam limitibus quibusdam circumscribunt, ac vi, vectigalium magnitudine, aliisque remediis multos prohibent. Quam cautionem bellum praecipue populis injungit, in quo facile potest hostis per speciem commerciorum insidias texere, quodque omnes injurias aduersus eos, qui arma contra ceperunt, terra marique aufert impunes. Quis igitur foedera non maximi faciat, quibus facultas commerciorum datur atque augetur, quis pacem non exoptet, in qua mercatores sine periculo cum mercibus, quocumque placet, commeant, ac naturae dotes, ad vitam commode agendam necessarias, important,

important, quis pacis condiciones non in sinu oculisque ferat, quae mercaturam, hominum generi tam frugiferam, subleuant atque communiunt. Gaude vero Gedanum pacis oliuensis prouisione, ejusque fructus quam longissime cape. Equidem magnopere gestio, quoties mentionem tui nominatim factam, tuoque oculo hac cautione prospectum video. ⁴⁶ Ebenmäßig soll die Stadt Danzig im Königreich Schweden und allen andern angehörigen Provinzien, aller und jeder Commerzien, Kaufmannschaft und Zölle frey zu geniessen haben, so wie sie vor diesem jüngsten Kriege genossen. Vocat ipsa loci natura propter Vistulae marisque vicinitatem Baltici, Gedanum ad instituendos mercatus, ac fortunas hisce studiis locupletandas. Feruent igitur ibi commercia interna, quibus ciues inter se iuuant, ut, quae sint ad vitae necessitates, commoditates, iucunditates, opportuna, semper abundant, ac publicum decus priuatumque exsplendescat. Cui consulunt copiae manus opificum artificiosae, cum rei pecuariae cultura ac rusticae, artibus liberalibus suppetias cuique ferentibus. In primis annonae curatur ubertas, ut e frugiferis locis vitae subsidia congerantur, atque exteri, non ciues modo, habeant, unde viuant. Quoniam vero sapienti varietate caritas ejus vilitasque permutatur, ne difficultas grauior fatiget, abundantia nimium laxet, cauetur, horreis instructis, quibus frumentum futuris usibus ser-

F ·

uetur.

⁴⁶ Art. 15. §. 3.

uetur. Quicquid natura fert, quicquid ars excolit, generosi spiritus libertatis alunt, qua minuta vel oppressa, contentio remittit industriae, tandemque lassitudine deficit. Praeclare constitutis internis commerciis, Gedanensis ciuitas in externa cum gentibus peregrinis hoc diligentius incumbit, quo plures opes haec illis afferunt. Fac, interna commercia sola maximo ardore impetuque, certantibus ciuium ingeniis manibusque, tractari. Nullae ciuitati fiunt accessiones, quod, possessoribus tantum mutatis, eadem copiae manent. Majus faciunt lucrum externa commercia, ac duplicibus praemiis diligentiam periculiue audaciam remunerantur. Etenim domi nata, aptiusque composita, maioris apud exteras venduntur, eorum indigentes magis cupidosque. Contra ea suas facultates exteri nobiscum communicant, in uberrima rerum affluentia eodem fere, quo cum ciuibus ipsis, pretio, saltem non multo carius, ubi res minus affluunt. Itaque modis omnibus commercia sunt externa quaerenda, concessa retinenda, ac quotidie dilatanda, quae ciuium rem familiarem ditant, et, cum republica e singulorum bonis congregatis cumuletur, communem fundant opulentiam, atque indies adaugent. Te profecto, dulcissima patria, oliuensis pax non potuit summa suauitate non perfundere, quae in tuis sermonibus ac mentibus semper infideat. Ejus beneficio Suecia tibi patet, omnesque caeterae conjunctae regiones, ut Suecia se tibi, tu te Sueciae, impertias. Neque
unum

unum genus alterumque commerciorum tibi tribuitur concediturque, sed uniuersa atque singula libera permittuntur. Vectigalium postremo exactio, qua non nunquam nihil acerbius, negotiandi cursum non impedit, immunitate plena liberalissime concessa. Haec tibi DEVS otia fecit, ut ingentes compensarentur sumptus, quos in Regis tui ac Regni Poloniae commoda impendisti, non millibus, sed decies centenis millibus aestimandos, ⁴⁷ quod octo millia equitum peditumque per omne tempus alebantur, quo belli periculum vel instabat, vel praesens a finibus erat urbis fortiter depellendum

Supereft postremum pacis oliuensis beneficium, in Gedanenses collatum, adhibita prudente cautione, de Koenigsmarkio comite Suecorum capto. Aculeos enim relinquunt injuriae, quamuis in bello necessariae, ut earum sensus facile redeant, nisi legibus sacratissimis euellantur extorti, vel hebetentur saltem ac retundantur. Quas suspiciones Thrafsybulus, ille pacificator ciuium, intellexit sapienter, iisque commotus, obliuionis legem fanxit, quae vulgo dicitur amnestia. In hac quantum necessitatis insit, utilitatis quantum, praestanti declararunt doctrina Berneggerus, huiusque discipulus, Boecklerus, viri ciuilibus scientiae prudentissimi. Alter oratione quarta laudem ejus exornauit, plurimisque stabiliuit argumentis.

gumentis. Alter singulari disputatione magistri praecepta, copiosius dilatata, in majore luce posuit. ⁴⁸ Testis consilii publice salutaris Nepos noster, ⁴⁹ quod ille praeclarum nominat, nequis, reconciliata pace, ante actarum rerum accusaretur, neue multaretur. Propius quidem lex Thrafsybuli ciuiles discordias sopit, in his eo studiosius seruanda, quo plures ciuibus inter se nocendi solent occasiones dari. Nam quotidiana consuetudo vitae, una societate constricta, perpetua animum refricat memoria juris imminuti, cum querelis ingratis, et procliui sui ulciscendi facultate. Nec tanta nos ira hostes concitant, ubi damnis student nostris, quod ab illis nihil, nisi hostile pestiferumque, expectamus, cum primum arma capiunt. At quae ciuis ciui imponit vulnera, maximo dolore afficiunt, quod ab unius corporis parte infliguntur, cujus mutuuum auxilium, non pestem, speraueras. Quam grauiter fuit iis resistendum, qui simul cum Thrafsybulo fuerant in exilio, caedem facturi eorum, cum quibus in gratiam reditum erat, ut lex non ferretur modo, sed etiam valeret. Neque eo secius in bellis quoque externis plurimum prodest, voluntaria quadam obliuione mala conterere perpetrata, ac, ne gentium fiant odia sempiterna, prouidere. Meritis igitur laudibus Principum concelebratur aequitas, induciis pacisque compositionibus solemnes formulas adjiciendi,

⁴⁸ Vid. Boecleri opera a Fabricio edita T. I. p. 437.

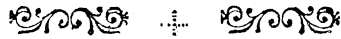
⁴⁹ In Thrafsyb. c. 3.

jiciendi, nemini jus fasque concedi, praeteriti temporis detrimenta atque offensiones vindicare, crimini vertere, persequi, imitatione Thrasylbuli praestantissima, praefertim inter gentes, locis, commerciis, cognatione, superioris temporis amicitia, sibi conjunctiores, ne quid de pluribus vinculis commemorem. Immo vero ne priuatorum quidem similitates negligendae videntur, antiquitate generis, gloria majorum, suaque dignitate illustrium. Talium quid possit amplitudo in gentibus nationibusque concitandis, vel unius Hannibalis exemplum fixum certumque reddit. Sectantur enim plerique in vita, quod Aristoteles ad Nicomachum iudicat, feruile esse, ab aliis male facta concoquere. ⁵⁰ O pulcherrima virtus amoris in hostes magnanimi, quam praedicant viri summi, praeter Christi socium nemo consequitur. Quid magnificentius his a Cicerone disputatis. *Non sunt audiendi, qui grauius irascendum putant inimicis, idque excelsi et fortis viri esse censent. Nihil laudabilius, nihil magno et praeclaro viro dignius, placabilitate atque clementia.* ⁵¹ Hic idem tamen philosopham sententiam ignaua opera deseruit seque ipse condemnauit. Quam humile votum. *Odi hominem, et odero, utinam ulcisci possim.* ⁵² Quam turpis publica professio. *Sic ulciscar facinorum singula, quemadmodum a quibusque sum prouocatus.* ⁵³ Quapropter

F 3

infestis

⁵⁰ IV. 3.⁵² Ad Atticum IX. ep. 12.⁵¹ De offic. .I 25.⁵³ Post reditum ad Quirites c. 9.

infestis animis quouis occurrendum modo, quos refrigare tam difficile est, ne spiritus sibi novos fumant, turbas excitent nouas, et ciuium sanguine iracundias implacabiles fatient, sed longa vindictae intermissione mitigentur, quod tempus ipsum perturbationes animi sanat

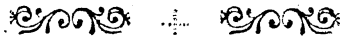
Pari circumspectione transactio Oliuensis in futura fuit Gedani vacuitate timoris tutelaque defixa, genere Suecorum pergrauiter offenso, quod suis poterat opibus quam primum ad mala malis reddenda abuti. Capiunt Gedanenses anno post salutem humano generi partam millesimo sexcentesimo sexto et quinquagesimo III Id. Septembr. ipso solis die, inter Sacrorum procuracionem, Joannem Christophorum Koenigsmarkium, ducem Suecorum, multis fortissime gestis spectatum, in litoris crepidine, deducunt in urbem, custodiaque Ostii Vistulae continent. ⁵⁴ Ita fortuna belli varia, quem modo victorem citauerat, libertate spoliatum de felicitatu dejicit. Quas repentinas vitae humanae commutationes, quibus, ut quisque maxime eminent, sic saepissime parere cogitur, epistola humanitatis plena, Seneca dominis ante oculos ponit, ut alios, se longe inferiores, liberalius tractent, incerti, quid crastinus ferat. *Mariana*, inquit, *clade, quam multos, splendidissime natos, senatorium per militiam auspicantes gradum, fortuna depressit. Alium ex illis pastorem, alium custodem*

dem casae fecit. Contemne nunc ejus fortunae hominem, in quam transire, si contemnis, potes. Sic ille. ⁵⁵ Multo quidem lenior hominibus eximiae dignitatis fors in captiuitate obtingit, quam caeteris militibus. Horum quam saepe misera, quam miseranda conditio, ut inter quadrupedem hominemque parum interfit. Vtinam Principes constanti retineant memoria illud Grotii. *ab omnis caritatis commendatore rectius instituti sunt christiani, aut esse debent, quam ut a miseris hominibus interficiendis abduci nequeant, nisi minoris saeuitiae concessione.* ⁶⁶ Quamuis autem captiuorum nobiliorum res inclinatae longe minus molestiae pariant, habent tamen aliquid, quod non satis dignum illustri loco videtur, praesertim quando longius durant. At Koenigsmarkius quatuor annos circumcluditur, nec prius libertatem accipit, quam bellum totum finiatur. ⁵⁷ Si nihil pupugit herois animum, saltem erepta tantum temporis augendae gloriae facultas irritauit. Graues igitur caussae Gedano suberant, quare timendum putaret. Sed omnes curas, omnem timorem, pepulit singularis pacis oliuensis propugnatio, qua tam discordiarum iussit omnium memoriam obliuione sempiterna deleri, quam Gedanensibus in posterum parci. Dabo primum promissionem uniuersam. *Es sey eine ewige Vergessenheit und*

⁵⁵ Ep. 47

⁵⁶ De Jure belli et pacis III. 7. 9.

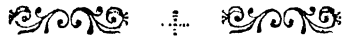
⁵⁷ Curicke l. c. 16. art. 2

und Amnestie dessen allen, was, an wes Ort, oder Weise, von einiger Seiten bishero feindseliges verübet worden, so daß weder dessen, noch einiger anderer Ursachen oder Prätextis halber, ein Theil dem andern hinführo einigen Haß oder Feindschaft, unterm Schein des Rechtens oder thätlich anthue, oder durch die Seinigen oder Fremden anthun lasse. ⁵⁸ Quid speciatim de Königsmarkio constituitur. Es soll der Herr Graf Königsmark frey gelassen werden. Doch soll derselbe vor dieser seiner völligen Restitution durch ein absonderliches Reversal-Diploma Versicherung thun de non offendendo, noch etwas wider Ihro Königliche Majestät und Kron-Polen, und specialiter die Stadt Danzig zu rächen. Tot tantisque remediis irae temperantur, odia funditus extirpantur, lenitas exorabilis reficitur, atque ciuitas, ad resistendum Suecis imbecillior, publico robore confirmatur. Quibus de caussis patriae clarissimae pax oliuensis in medullis haerebit, ut precationibus sanctissimis eam sibi posterisque propriam expetat atque aeternam. Quid sacrorum ejus libertatem affirmavit. Pax oliuensis. Quid commerciis portum perfugiumque praebuit atque incrementum exoptatum. Pax oliuensis. Quid ultionem memorem restinxit. Pax oliuensis

Vtinam mihi licuisset esse tam felici, ut uberiores rei gestae fontes adirem, quas in celebratissimo Sueciae regno

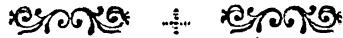
regno magna hauriendi cupiditate quaerebam. Nec studiis defuit meus Patruelis longe charissimus *Gabriel Joachimus*, tum legationis Saxonicae splendidissimae ab epistolis. Is pro suo erga me amore nihil praetermisit, quod voti me damnaret. In ipsa tabularii penetrauit adyta, ubi incorrupta totius negotii monimenta se re-
 perturum sperabat. Sed querelas audiit lamentationes-
 que de jactura thesauri, cujus videndi fruendique desi-
 derio flagrauerat. Laudabatur opus ingens quinque vo-
 luminum in forma ordinis majoris manu scriptorum,
 quo fuerint acta pacis oliuensis comprehensa, idque la-
 tino sermone. Nihil vero dicebatur ejus flammis erep-
 tum, quibus anno saeculi decimi septimi octauo et nona-
 gesimo arx conflagrarit regia, nisi volumen quartum,
 ipsum mancum mutilumque. Ne hoc quidem patebat,
 sic reconditum, ut esset temporis multum perdendum eo
 requirendo, quod parua rei literatae commoditas, inde
 expectanda, non farciret. Sic omnis opera Cognati
 fructu caruit, cujus in me voluntati gratiam referre ju-
 stiore non possum, testimonio virtutis ejus, quod
 sanguinis mihi conjunctio non exprimit, sed vita apud
 me Vitembergae honestissime gesta. Ingenium ejus li-
 terasque laudent alii, quos tanta necessitudine non attingit,
 quique me rectius de studiorum genere, in quo
 versabatur ille, existimabunt. Mihi quidem non potuit
 non probari eximia in DEVM pietas, diligentia nun-
 quam remissa tractandi liberales artes, integritas mo-
 rum,

rum, quotidianis documentis spectata, caritas in me plane singularis, ardor praecipue cuncta praeparandi subsidia, quibus digna patriae olim praestet officia. Nec mediocre tulit curarum suarum Regis nostri Potentissimi Gratia, amicorum Principis fauentibus suffragiis, maximeque Per Illustres Sackii comitate, in quo viuum spiransque prudentiae publicae ac virtutum habuit omnium exemplum, cujusque incredibilem facilitatem per omnem vitam sanctissime colet. Equidem consuetudinem ejus, qua hic usus fui, nunquam recordor, quin commouear totus ad preces pro illo fundendas, ut summus vitae nostrae arbiter hanc gentis nostrae expectationem diu tueatur, semina probitatis, in ejus animo insita, continenter augeat, futurumque paternae senectutis praesidium stabiliat, cujus sedulae educationi haec sunt gaudia destinata. Flectat Procerum Gedanensium animos in partes ejus, ut illius desiderium patriae pro virili satisfaciendi leniant, indolemque fuscipiant ornandam tuendamque, quae multo plus efferre conatur, quam accipit. Equidem spondere, in meque recipere non dubito, fore, ut prius omnia periclitetur, quam patriae commoda deferat, ac beneficiis, in se conferendis, sese indignum reddat. Namque, pectoris diuturno vitae usu cognitis igniculis, persuasissimum habeo, quicquid honestum sit, quicquid laudabile, quicquid cum virtute conjunctum, id solum ab eo in bonis veris haberi, talemque eum semper esse, qualis haberi velit, in quo Socrates compendiarium ad gloriam viam illi monstravit

Forfan,

Forſan, quae patrueli mihiſque negata fuerunt, copioſiſſima proferet doct̄rina celeberrimi vir nominis, ac Lipſienſis Academiae decus, *Boehmius*. Huic contigit, quod nescio an ulli, ut commentarios pacis tam commemorabilis locupletiffimos conſequeretur. Nec potuiſſent in manus incidere doct̄iores, limandae rerum geſtarum commemorationi natas. Teſtantur pragmaticam hiftoriae tractandae prudentiam ſcripta viri, non ſine magna honoris ſignificatione a me nominandi, politiſſima, quibus in amoeniſſimis locis nouam lucem vetuſtati attulit, ejuſque monumenta ſolerter explicauit. Quo cupidius orbis expeſtat eruditus induſtriam transactionis oliuenſis illuſtrandae, probe narus, illum non, quod multi faciunt, e riuulis, ſed ipſis fontibus lectoris ſitim reſtinguere. Nihil vero mihi potuiſſet exoptatius euenire, quam ſi licuiſſet Thucydidem hiftoriae Polonicae, *Lengnichium*, virum ſummum, coram de grauioribus argumentis quibusdam conſulere. Saepiſſime reminſcendo res praecantiffimas recognosco, quas ex eo audiui, cum praecpta grauit̄ ornateque dicendi traderet, locis omnis hiftoriae lectiſſimis exulta. Quamdiu certe res Polonicae poſteriorum memoria vigeant, quamdiu Gedanum meritorum ejuſ fruſtus percipiet, tamdiu Lengnichium nomen et laudes permanebunt. Sed, quod doct̄rinae deſt, religionis, ut promiſi, ſenſu compenſabo. Is quantum Vobis placeat, quantum Vos inflammet, tum rerum teſtimonia loquuntur complura, his ipſis feriis edi-

ta, tum pro dignitate *Hellerus* meus collaudat, * castae Theologus doctrinae, spectataeque virtutis, quae DEVM reueretur, socioque candide fauet. Nam rerum diuinarum disciplinam, non ostentationem sapientiae pietatisque, sed legem vitae, putat, ac decretis suis prius ipse paret, quam ad obsequium flectat alios, dissimillimus eorum, quorum cum vita mirabiliter pugnat oratio. Quo iustius patriae doctorem gratulor de ea praeclarissime promeriturum, ejusque votis, sanctissime susceptis, mea nunc adjungo

Primum DEO gratias ago maximas, quod Majorum virtus hereditate pulcherrima ad posteros transit, horum-

50 Fecit hoc ex animi sententia orationi sacrae praefatus auspicali: **Erw. Hochedlen** Gestrengen Herrlichkeiten erlauben, daß ich nach den Ueberzeugungen und Empfindungen meines Herzens frey gestehen darf, daß ich bey der ganzen Einrichtung unserer Danziger Jubelfreude, solche Kennzeichen Dero Ehrfurcht vor Gott, Dero Hochachtung gegen sein Wort und weisen Sorgfalt für das allgemeine Wohl des Staats, welches sich allein auf die wahre Religion gründet, wahrgenommen habe, daß ich mich in der That glücklich schätze, unter solchen frommen und weisen Beschüzern zu stehen, welche schon durch Ihr Beyspiel den Verächter des Glaubens, der die Bande und Seile der heiligsten Religion zerreißen wil, beschämen machen und ihn von seinem unsinnigen Wesen zurück halten können.

horumque strenue factis non propagatur solum, sed etiam augetur. Floret adhuc castimonia sacrorum, et, quamvis nullius de DEO opinionibus necessitas inferatur, tamen prouidetur mature, ne sentiendi licentia rempublicam turbet, et, conspiratis factionum partibus, coetus purioris integritatem corrumpat. Floret prudentia, quam saepius mirari soleo, ciuitatis regundae, his praefertim ancipitibus rerum vicissitudinibus egregie declarata, firmitate animi patriae tuendae, ac neutrius partis studio, quod ita fuit temperatum, ne Summis Europae Proceribus conquerendi causa daretur, nec fides videretur in Principem Poloniamque violata. Floret hujus fidei obseruantia tanto magis, quod Gedanum regni tutela Sarmatici gaudet, Regisque Optimi sapientem moderationem iuriumque priscorum concessum, quo par est, obsequio complectitur. Sic reuiuiscit Majorum gloria, quorum non raro mihi imago ante oculos versatur. Certe nunquam poterit e memoria euelli mea decus Schmiedeniorum, Engelkeniorum, Borckmannorum, Boemeliarum, Dieffeldorffiorum, Grodeckiorum, VVahliorum, Rosenbergorum, Ferberorum, ne de pluribus commemorem. Ecquis enim percensendorum finis fieret virum, quos venerabundus quondam colui, quorum, Parentis excitatus cohortationibus, summa in omnem rempublicam studia spectauimus, quorum stirpes illustres, diuina prouidentia, laetissime crescentes, suscepi. Faxit Numen praepotens, ut, sicut majorum virtus

in posteris non relanguit, ita posteri quoque iisdem virtutum praemiis fruantur. Stet Sacrorum libertas, Oliuensi pace munita, neque ullis infidiis fracta collabatur, quibus iniqua solent odia, a Christi mansuetudine, omnibus commendata, desciscere. Stet incolumitas commerciorum, Oliuensi pactione firmata, ut Gedanum populis aliis, alii populi Gedano, profint. Stet securitas ab omni impetu, quem nocendi cupiditas obrectatioque faciat, quo domi forisque tranquillitas obtineatur. Quae publicae salutis praesidia cum nequeant sine Regis salute, sine Poloniae flore, sine ordinum Gedanensium concordia impetrari, DEO postremo sanctissime supplicabo, ut haec nobis bona quam diutissime concedat. Vigeat *AVGVSTVS III*, patriae Parens desideratissimus, quo meliorem benignioremque si nobis optaremus, hoc coelesti munere nos redderemus indignissimos. Veniat, Joannis Casimiri exemplo, in spem temporum meliorum, cui, salutem desperanti, DEVS affuit subito, hostibusque disiectis, pristinum splendorem reddidit. Hujus pacificatoris summi praesens auxilium mitissimi Principis gratiam remuneretur, qua Gedanum texit, ne copiis exteris negotiandi cursus et quies turbaretur, Imperatrice Russorum gloriosissima urbi conciliata. Tanto maectati beneficio Gedanenses precatione mecum supplice certant, ut, pace tandem stabili composita, desiderii omnium satisfiat, et Saxonia, tot malis exhausta, tanta vastatione afflictata splendidius renascatur. Audi Poloniae custos

stos Saxoniaeque votum simplex, cuncta continens, unum omnium, reditum Patris salui, cujus conspectu Dresda recreetur, atque e ruinis excitata surgat. Reduc simul Principem Saxonicae iuventutis, spem posteritatis, delicias Musarum, gaudium civium, et Conjugem omnibus virtutum ornamentis insignem, cum subole dulcissima, hisque Patri, Socero, auo, redditis, animum regium permulce, calamitatis adeo grauis sensu facile permouendum. Gentem Augustam caeteram augustis fortunae incrementis amplifica, filios Regis, vindices Patris patriaeque, in fidem recipe, Rutamque Saxoniam quotidie magis efflorescere jube. Defendat Polonia, quae Gedanum protegit, libertatem suam, illud firmamentum roburque suum, et, voluntatibus cum capite suo, cujus vultum nunc intuetur, atque inter sese, mutua charitate copulatis, externa caueat pericula, fecunditate pacis ac rerum omnium copia felix. Nunc me Gedani charitas tangit, ut omni precum pietate pro rebus ejus secundissimis contendam. Quid magis necessarium, quid frugiferum magis, quam concordia. Haec omnes, aliis sententiis discrepantes, in unam mentem compellit, ut, junctis viribus, rem civilem tutentur. Haec initia parua ad ingens euexit fastigium, quod, ea sublata vel imminuta, statim labare coepit. Haec Romanos in pace tutos, in bello victores, effecit, dum civiles turbae ciues inter sese concitarent, ac summam reipublicae in maximum conjicerent discrimen. Itaque totus effundor in supplicationes, ut DEVS, amo-

ris auctor statorque, membra corporis unius deuinciat, quo voluntatum consensus, in omnia, quae publice profunt, conflatus, urbis florentissimae prosperitatem communiat, ut liberi nepotesque laetantur. Fulciat Senatus PerMagnifici dignitatem, quam cum alii, tum inprimis *Broenii, Schumanni, Conradi, Grodeckii, Gralathi, Zerneckii* consiliis prudentissimis cohonestant. Subleuet senectutem, strenue factorum conscientia iucundam, *PerIllustris Generosissimique de Schroeder*, non ciuibus tantum, sed etiam exteris multiplici laude spectati. Hi laudare satis non possunt curam Patriae, ne quid existimationis amittat, sed rerum prosperarum accessionibus crescat. Gymnasium vero Patrium, sedes Musarum, doctorum celeberrimorum laboribus, iuuenumque politissimorum diligentia, longe clarissima, quid *Schroedero* non debet, cuius ductu acta Jubilaei secundi Gymnasii Gedanensis splendide sunt nuper foras data, ac breui pacis oliuensis congratulationes subjungentur. Quod gaudium duplex ac solemne homines docti tanto maioribus Viri PerMagnifici laudibus ornant, quanto pluris literas aestimat, quanto literatos fouet humanius. Triumuiros satis est nominasse, *Hanouium* in memoria ProtoScholarcharum et ProtoBibliothecariorum, ⁶⁰ *VVernsdorffium*, actis Jubilaei praefatum, ⁶¹ *Andreamque Schottum*, virum Consultissimum, atque
historiae

⁶⁰ Vid. Acta Jubilaei secundi Gymnasii Gedanensis p. 254. 255

⁶¹ l. c. p. 19

historiae peritissimum patriae, amicum et fautorem meum singulari cultu honorandum, in analectis ad athenas Praetorii Gedanenses. ⁶¹ Hi omnes certatim mecum precantur, ut hoc lumen curiae diutissime splendeat, hoc insigne Patriae stabile propriumque maneat, hoc ornamentum gentis suae, quantum mortalibus licet, temporis spatium superet.

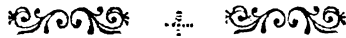
Præsit iudiciis Scabinatus, justitiamque colat, fundamentum felicitatis communis, aequitate mitigatam, qua summi cum infimis pari jure continentur, cujusque facilius impetrandae causa homines in ciuitates confluerunt.

Neruos rei gerundae Tertius roboret ordo, negotiationi prospiciat, caeterasque opportunitates paret. Ita vinculo triplice arctius colligato, quae Majorum virtus fundauit, ad omnem temporum memoriam proferentur

Habetis, Patres Venerandi, Ciues Honestissimi, comprecationes, quibus hic Vitembergae perfuncti solemni sumus officio, fama ad nos perlata, saecularem pacis Oliuensis memoriam Vos redintegraturos. Juuit patruelis amantissimi Joachimi Guilielmi, institutum, mihi probatum, Academiae suffragatio, atque in templo arcis publica religione consecrauit. Ingens hominum concursus haec frequentauit sacra, corona literatissimorum hominum condecorauit, exterorum praesentia, dignitate eminentium, illustrauit. Omnes pro reipublicae

H

Vestrae

Vestrae flore ac perpetuitate vota concepimus, Illustri *Trillero*, non minore salutaris scientiae, quam eruditionis omnis laude, immortalitatem diu promerito, religionis nostrae sensus, carmine spiritus pleno, acuate, cuius in nos fauorem publice gratissimus praedico. Ego vero, dum vita diuinitus mihi tribuetur, Patriam charissimam summa pietate complectar, quae Parentem viuum mortuumque complexu suo tenet, quae meos honoribus, beneficiis, studiis cumulat, quae proluxa in me voluntate, mihi tam honorifica, me in perpetuum obstringit, Numenque, quod omnia moderatur, nixus genibus semper rogabo, ut Pacis Oliuensis bona aduersus incertos ac funestos omnes casus praemuniat, imitatione virtutum auitarum fulciat, ac sacrorum libertatem, abundantiam commerciorum, securitatemque publicam, quoad homines erunt, clemens ac propitium conseruet

DOM
KSIĄZKI
DOM

5.000.

999938 E
XXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXX

5.200

